

СТАНОВИЩЕ

ОТ

ПРОФ. Д-Р МАРГАРЕТ ДИМИТРОВА

ЗА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЯ

НА СЕНЕМ КОНЕДАРЕВА

„ЕВИДЕНЦИАЛНОСТТА В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК – ТИПОЛОГИЧЕН АСПЕКТ“

Дисертацията е посветена на трудна тема и е избрана нелека методика на лингвистично проучване. Трудности произтичат и от факта, че тази категория в българския език е получила много и често противоречиви тълкувания в науката. Поради тази причина докторантката се е запознала с огромна по обем литература на различни езици и е проучила добре различни изследователски парадигми, за да ги съпостави и да изгради свой инструментариум за работа. Избрала е нов цялостен подход: тази категория да се разгледа в типологичен план на фона на съпоставки с множество езици по света, за да се види мястото на българския език в световните езици и да се открият неговите специфики сред близкородствени и родствени езици и сред неродствени езици, сред ареално свързани и несвързани езици, така че не само се очертаят ясно неговите специфики, но и да се потърсят причините за тях. Особено интересни са сравненията в последната глава на дисертацията.

В началото на дисертацията ясно е формулирана целта на изследването: да се открие специфичното и уникалното за българския език. За да се постигне тази цел, е избрана най-адекватната методология – контрастивно изследване. Докторантката използва подходяща терминология за описване на това явление – разглежда се както семантиката, така и специфичните граматични средства в рамките на широка типология.

Основателно при такава тема е направен много подробен преглед на научните становища, постижения и колебания. Изследователката се е справила с голям обем от научна литература на различни езици, с най-различна и разнообразна терминология и е разбрала съществуващите подходи и гледни точки. Използват се тези и постижения на българските учени, като Л. Андрейчин, Св. Иванчев, Ив. Куцаров, Г. Герджиков, Р. Ницолова, също и на учени от различни страни, като А. Айхенвалд, Т. Уилет, Б. А. Плунгян, Г. Лазар, Б. Зоненхаузер, Зл. Генчева-Декле и много други – особено при описание на евиденциалността в други езици, например в литовски, грузински, албански, турски. Авторката познава и проучванията на изследователи, занимавали се с историята на славянските езици, като Р. Ружичка, А. Достал, И. Грицкат. Не мога да не спомена, че тя се е поинтересувала как тълкуват форми, свързани с категорията евиденциалност, публикации на български учени още от края на XIX в., например изследваноя на Юрдан Трифонов и Ал. Теодоров – Балан. Това показва нейното сериозно отношение към задачата, прецизността ѝ и интелектуалното ѝ любопитство.

Гаранция за обективност и валидност на изводите е широкият кръг източници (извори), представящи българския език в различни сфери на употреба: художествен литература, периодичен печат, фолклор, интернет източници – тук би трябвало да се прецизира какво точно точно, кои точно интернет източници има предвид: блогове, публицистика, неформално общуване (чат).

Намирам, че чрез анализите си на езиков материал, чрез обсъждането на различни научни тези и най-вече чрез широките съпоставки тя е постигнала целта си да покаже, „че българският език притежава богата евиденциална система като езиково явление, която обаче не се подчинява изцяло на дефинициите и генерализациите на учените, изследвали явлението в езиците по света“.

Отлично впечатление правят детайлните анализи на различни български форми, които може да се тълкуват като принадлежащи на категорията „евиденциалност“, и ясните критерии за разграничаване на конклузив, ренаратив, адмиратив, дубитатив и пр. Този задълбочен анализ на българските форми е принос не само към изследване на българския език, но и към световната лингвистика, занимаваща се с категорията евиденциалност. Важна предпоставка за верни изводи и наблюдения е методологическото ѝ разбиране, че

„много често конкретното функционално-семантично съдържание на конструкциите, изразяващи опосредствана информация, се установява от точната им контекстуална употреба, а примерите извън контекста могат да се интерпретират по различни начини“.

Аргументирано Сенем Конедарева защитава позицията си, че българската евиденциална система не бива да се разглежда едностранно като система, изградена само по един признак – *посочване на източника на информация* (по който признак е причислена от А. Айхенвалд към система тип А2), защото в български може да се обозначи не само източникът на информация, но и формите на категорията евиденциалност са свързани и с глаголните категории – модалост, темпоралност и лице. Принос към проучването на евиденциалността в световните езици е посочването на необходимостта, когато се търси мястото на българския език сред тях, да се има предвид, че в български евиденциални форми има не само за миналото, но и за настоящето и бъдещето.

Положителна страна на работата е, че различните концепции на учените, както и подходът на докторантката е илюстриран с таблици и схеми, а примерите са достатъчно, но не прекалено много и са подбрани именно тези, които точно доказват дадено съждение. Така докторантката чрез примери и таблица илюстрира разбирането си, че морфологичната категория евиденциалност в български „е изградена от три грамеми на базата на два различни диференциални признака: единият външен, който изгражда семантичното ядро на категорията, нейното експлицитно съдържание, изразено чрез морфологични средства, и който обединява членовете на категорията в плана на тяхното съдържание - *начин на получаване на информацията* и на основата на който се формира привативната опозиция на категорията; и вторият - вътрешният признак *отношение на говорещия към предаваната информация*, чието значение е имплицитно в плана на съдържание и в плана на изразяване на конкретизираните евиденциални форми на опосредствания евиденциал“.

За мене особено ценно е, че авторката проследява процеса на формиране на морфологичните средства за изразяване на евиденциалност в диахронен план, като анализира преобразуването на перфекта в другите славянски езици и спецификата на употребите му в български език, появата на минало несвършено деятелно причастие като

специфика на българския език, както и появата на т. нар. „двоен перфект“, на деятелни и страдателни форми за минало и бъдеще, изразяващи евиденциалност. Само на този фон тя може да направи убедителни паралели и да види уникалното за българския език спрямо неродствени на български езици. И в областта на историческата лингвистика, Сенем Конедарева познава добре съществената литература по въпроса и се ориентира отлично в различните схващания и научни парадигми, като ясно аргументира предпочитанието си към една или друга хипотеза и привежда нови доказателства за съществуващи хипотези. Например за хипотезата на проф. Иван Добрев за произхода на славянския перфект (за развитието на еловото причастие от епическата част на старите заклинателни структури), тя намира нов доказателствен материал в епическите южнославянски песни и показва и развитието на еловото причастие като като „вербален наратив“. Чрез сполучливо намерени примери от южнославянския фолклор тя защитава разбирането си, че използването на елови причастия без *v. substantivum* спомага да се изгради наратив, в който разказващият заема позиция на дистанцираност от разказваните събития. Тези наблюдения й дават основания да мисли за особеностите на вътрешноезиковия развой на категорията евиденциалност в българския език като славянски език, без да пренебрегва условията и езиковите контакти, при които протича този развой, т.е. тя отчита, че дългогодишни езикови контакти на българския език в Балканския езиков ареал способстват за засилване на употребата на перфектните форми и еловите причастия като вербален наратив и за установяване на настоящата структура на евиденциалната система на езика.

Същевременно авторката държи сметка, че в български има различни начини да се изрази категорията, различни средства, но какво средство ще бъде избрано зависи от намерението и целите на говорещия, от регистъра на текста, в който се употребяват ренаративните форми.

Особено интересна е четвъртата глава, озаглавена „Българската евиденциална система в съпоставителен план“. Макар и в предходните глави на дисертацията особеностите на българския език да се анализират в съпоставка с други езици, тук се разгръща детайлни сравнения с множество езици от „Големия евиденциален пояс“ и извън него. Дисертантката се спира на приликите и разликите между българския език и балканските езици (съпоставя се с румънския презумптив и албанския адмиратив и др.), турски, балтийските езици и кавказкия ареал (основно на грузински). Ясно са открити и

обяснени приките и разликите с българския език по отношение на евиденциалността. Тъй като в лингвистиката неколкократно са правени паралели между български и турски, дисертантката се спира по-подробно на съпоставка на евиденциалните системи в двата езика и заключава, че „българската евиденциална система е последователно организирана, парадигматично представена система за всички темпорални планове на темпоралната парадигма, а както видяхме евиденциалната система на турския език е формално представена в плана на миналото“. Сенем Конедарева открива разлики и в начина на образуване и функциониране на конклузивните форми и на дубитатив, защото в турски, за разлика от български, се преизказва минало събитие, без да се изразява непременно съмнение, недоверие. Подробни и приносни за изясняването на българската евиденциална система и типологията на езиците по света и на Световния атлас на езиковите структури са сравненията в дисертацията с литовски и латвийски, с грузински и други кавказки езици.

Именно на основата на такива широки сравнения, Сенем Конедарева показва уникалното на българската евиденциална система, например дубитативните форми и изобщо факта, че българската евиденциална система притежава много форми, изразяващи различни семантични значения и подзначения от полето на евиденциалността и модалността, както и допълнителни прагматични разширения, чрез сходни граматични маркери, формирани на базата на перфекта. По този начин, чрез множество съпоставки с други езици и чрез детайлно познаване на българската евиденциална система, Сенем Конедарева убедително аргументира мнението си, че на българската евиденциална система не може да се гледа като на калка на турската, защото авторката ясно показва и анализира отликите.

Към адмирациите си за вещото изследване и отлично аргументирани тези, бих добавила и някои дребни препоръки. Например бележката на стр. 138-139 за разликите между миналото свършено и миналото несвършено причастие и техните названия в българската граматична литература може да се сложи под линия, защото тази информация е добре известна. Може да се избегнат и някои повторения, да речем, на две места се обсъждат теориите на произхода на преизказните форми. На едно място (стр. 125) е използвана формата „се атестира“ в смисъл на „се засвидетелства, се регистрира“ дадена употреба на миналото причастие – това е семантична калка от английски, в български

глаголът „атестирам“ означава „правя атестация“. Тези дребни препоръки в никакъв случай не помрачават усещането при четене на дисертацията за високата лингвистична квалификация на Сенем Конедарева, за вещия и старателен анализ, за търпеливата работа с източниците и за отлично аргументираните становища и гледни точки.

В заключение смятам, че Сенем Конедарева е направила едно приносно проучване, което показва отлична способност за лингвистичен анализ и за убедително аргументиране на собствена гледна точка. Затова без никакви колебания ще гласувам „за“ на авторката на тази дисертация да се присъди научната и образователна степен „доктор“.

21.05.2015,

София

Проф. д-р Маргарет Димитрова,

СУ „Св. Климент Охридски“